

A turisztikai szezonális mérésének módszertani lehetőségei és azok alkalmazása a Balaton térségében

Methodological options for measuring tourism seasonality and their application in the Lake Balaton region

Szerző: Wilhelm Réka¹

Jelen tanulmány a Scopus és a Web of Science adatbázisaira támaszkodva, a szisztematikus irodalomkutatás (SLR: Systematic Literature Review) módszertanát alkalmazva ismerteti a mediterrán régióban a turisztikai szezonális számszerűsítésére használt kvantitatív és kvalitatív módszereket. Az SLR alapján bemutatja a vendégforgalom időbeli ingadozását a Balaton térségében. A szisztematikus irodalomkutatás alapján elmondható, hogy a turisztikai szezonális mérésre ritkán használnak kvalitatív módszertant, többségében kvantitatív kutatásokat végeznek. Leggyakrabban a Gini-indexet, az RME-t, a Theil-indexet és a variancia koefficienset alkalmazzák. Egyik mutató sem jobb mint a többi, amennyiben az adatok engedik, javasolt a közös alkalmazásuk. A Balaton térségének települései turisztikai keresletingadozásukat tekintve nem homogének, a szezonálisuk 2008 óta ingadozik, amiben nem észlelhető egyértelmű tendencia. Tehát a vizsgált jelenség és az ebből adódó problémák napjainkban fontos szakpolitikai kérdéseket vetnek fel a desztinációban.

This paper applies the systematic literature review (SLR), based on the Scopus and Web of Science databases, to describe the quantitative and qualitative methodologies used to quantify tourism seasonality in the Mediterranean region. Using the results of the SLR, it presents the fluctuations of the tourist flows in the Lake Balaton region. Based on the systematic literature review, qualitative methodologies are rare in the field of tourism seasonality, as the majority of research being quantitative. The most commonly used measures are the Gini index, the RME, the Theil index and the coefficient of variance. None of these indicators is superior to the others, and their combined use is recommended where data allow. The municipalities of the Lake Balaton area are not homogeneous in terms of their seasonality. It has fluctuated since 2008, with no clear trend. The problems arising from the phenomenon studied are, therefore, still important policy issues in the destination today.

Kulcsszavak: turisztikai szezonális, Gini-index, szisztematikus irodalomkutatás, Balaton.

Keywords: tourism seasonality, Gini-index, systematic literature review, Balaton.

1. Bevezetés

A szezonális napjaink turisztikai szakirodalmában egyre nagyobb hangsúlyt kap. Maga a jelenség nem újkeletű, már évtizedekkel korábban is foglalkoztak vele tudományos kutatásokban. ALLCOCK (1989) szerint a turisztikai szezonális

a turistaáramlás koncentrációja egy adott időszakban. Más megfogalmazásban a turisztikai kereslet egyenlőtlen eloszlása egy adott desztinációban egy adott időszakban (BUTLER 2001). A szakirodalmi források egyetértenek abban, hogy a turisztikai szezonális egy olyan jelenség, amivel foglalkozni kell, mert számos negatív hatása van a gazdaságra. Megjegyzendő viszont, hogy megfelelő szakpolitikákkal és stratégiai döntésekkel a keresletingadozást kiváltó tényezőket lehet befolyásolni.

A turisztikai szezonális jelenségének okai közt megkülönböztetünk intézményi és természeti tényezőket. Előbbibe azok a kulturális, etikai és

¹ PhD-hallgató, Pécsi Tudományegyetem, Regionális Politika és Gazdaságtan Doktori Iskola, wilhelm.reka@ktk.pte.hu, <https://orcid.org/0009-0002-3885-5058>

szociális faktorok tartoznak, amelyek az emberi aktivitásokat befolyásolják, míg utóbbi az időjárás változékonyságából eredő okokat foglalja magába (BARON 1999). Szintén a turisztikai kereslet időbeli ingadozásához vezethetnek a szociális nyomás, a divat, a hagyomány, a megszokás vagy a sportok eltérő éghajlati igényei (BUTLER 1994). Számos gazdasági hatással bír, ha egy régió turisztikai kereslete időben jelentős koncentrációt mutat (BAUM 1999). Az egyik ilyen következmény a beruházásokkal kapcsolatos problémák megjelenése, a nehezen megtérülő vagy épp meg nem térülő tőkefordítás kérdése. A foglalkoztatásban is komoly gondot okoz a szezonális: a desztináció gazdasági szereplőinek szembe kell nézni a szezonális munkanélküliséggel és az ebből eredő humán erőforrás-stratégiai nehézségekkel, társadalmi és demográfiai problémákkal. Továbbá nem szabad megfeledkezni a szezonális környezeti hatásairól sem (FERNÁNDEZ-MORALES 2003).

A világ különböző országai és turisztikai régiói egymástól eltérő mintákat mutatnak a szezonálisra vonatkozóan. BUTLER és MAO (1997) megkülönböztetnek egyszemzónos, kétszemzónos és szezon nélküli desztinációkat. Az első csoportba tartozó desztinációk esetében – ahol a turisztikai kereslet jellemzően 2-3 hónapra koncentrálódik – tud a szezonális a legjelentősebb problémákat okozni. Ide sorolható a mediterrán térség legtöbb országa, például Spanyolország, Portugália, Görögország és Ciprus (FERNÁNDEZ-MORALES 2003).

A keresletingadozás és annak következményei a Balaton térségében sem új keletűek. Az első turizmusfókuszú fejlesztési stratégiát a tó térségére vonatkozóan 1993-ban publikálták, amelyben a legfontosabb problémák között már a turisztikai szezonális is feltűnt. A rendszerváltás után a Balaton elvesztette a nemzetközi turizmusban addig betöltött szignifikáns szerepét. A tó vízminősége is romlott, ami komoly veszélyt jelentett a térség turizmusára. Ezekkel szoros összefüggésben állt a 4-5 hetes főszezon kérdésköre, azaz, hogy az év nagy részében nem volt valódi turisztikai kereslet a Balaton körüli településeken (LENGYEL 1995, 2004). Megoldásként egy komplex turisztikai termék kidolgozását javasolta az akkori stratégia, ami a parti és a háttérterületek összekapcsolását igényelte, ezzel egy diverzifikált, rossz időjárás esetére különböző alternatívákat magába foglaló kínálat kialakítását irányozva elő (LENGYEL 2004, WILHELM 2021). Azonban ez a stratégia nem valósult meg, mert nem volt meg a fejlesztésekhez szükséges intézményi háttér (BUDAY-SÁNTHA 2007).

Látható, hogy a szezonális problémája nemzetközi és hazai szinten is jelen van a

turizmusiparágban, ráadásul a Balaton térségében kiemelt szerepet játszik az éghajlati és földrajzi adottságok miatt. A keresletingadozás méréséklése napjainkban is fontos kérdés, még nem megoldott probléma. Ezért jelen tanulmány célja, hogy az SLR-t alkalmazva feltárja a leggyakrabban használt módszertanokat a turisztikai szezonális témakörében, majd ezeket alkalmazva számszerűsítse a Balaton térségének időbeli keresletingadozását.

Úgy vélem, hogy a mediterrán térség szezonálisítása és az ahhoz kapcsolódó kutatások széles teret adnak a módszertanok megismeréséhez. Az itt alkalmazott metodikák felhasználásával a világ más területein lévő desztinációkra is hasznos következtetéseket lehet levonni. Ezért célom, hogy a dél-európai, tipikusan egyszemzónos tengerparti desztinációk szakirodalmát elemezve olyan módszertani áttekintést adjak, amely a világ bármely térségében hasznos turisztikai stratégiákat megalapozó kutatások keretrendszerét adhatja. Célom továbbá, hogy az elméleti eredményeket a gyakorlatba átültetve elemezzem a Balaton térség adatait az SLR módszertanának tanulmányozása során feltárt eszközökkel.

Ezekből következően, a szisztematikus irodalomkutatás eszközrendszerét alkalmazva az alábbi kutatási kérdésekre keresem a választ jelen tanulmányban:

- A mediterrán turisztikai desztinációkban milyen módszertant alkalmaznak a szezonális mérésére?
- Az SLR segítségével azonosított módszertanok közül melyek alkalmazhatóak a Balaton térségében is?
- A Balaton turisztikai térségben a partmenti települések szezonálisítása hogyan alakult az elmúlt másfél évtizedben?

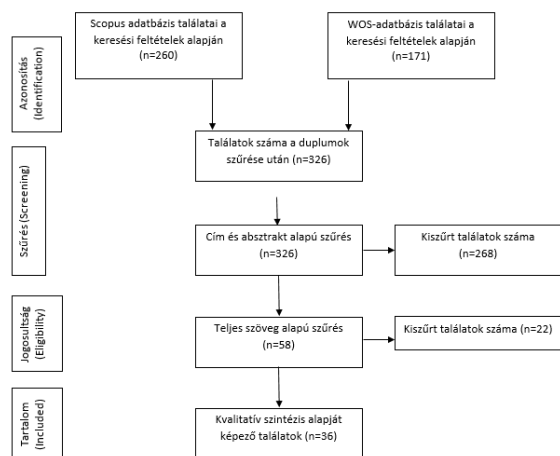
2. Módszertan

Jelen tanulmány az SLR-módszertan alkalmazásával készült. A módszer előnye, hogy precízen, átláthatóan és explicit módon közelíti meg a tudományos munkák elemzését (DIESTE et al. 2021). A következetesség és megismételhetőség érdekében a szűrési lépéseket a PRISMA-metódust (*Preferred Reporting Items for Systematic Reviews and Meta-Analysis*) követve végeztem el (MOHER et al. 2009). Ennek lépéseit az 1. ábra mutatja.

Kutatásomhoz két adatbázist használtam. A Scopus és a Web of Science (WoS) felületén hajtottam végre keresést többlépcsős szűréssel. A keresési algoritmust a korábbiakban ismertetett 1. kutatási kérdésem alapján, illetve az előzetes szakirodalomelemzés eredményeként határoztam meg.

1. ábra

PRISMA-diagram

Forrás: saját szerkesztés MOHER et al. (2009) alapján

Tekintve, hogy szezonálisról („seasonality”) nem csak a turizmus területén beszélhetünk, mindenképp fontosnak tartottam a „tourism” (=turizmus) szó beemelését a keresési szempontok közé. Ezenkívül a kutatási kérdésemnek megfelelően, a földrajzi szűkítés érdekében a „mediterranean” (=mediterrán) szót is beemeltem. Figyelembe véve, hogy mindhárom kifejezés többféle alakban is megjelenhet egy-egy címben vagy absztraktban, a szótó alapú keresést tartottam a leghatékonyabb megoldásnak. Ezek alapján az alábbi keresési algoritmust alkalmaztam mindkét adatbázisban: *touris* AND season* AND mediterr**.

A nyers keresésre a Scopus 413, míg a WoS 424 találatot adott. Ezek után mindkét felületen kétlépcsős szűrést hajtottam végre. Első körben csak az angol nyelvű cikkeket választottam ki, így a Scopus felületen 317, míg a WoS adatbázisban 343 találat maradt. Második lépésként kategóriák alapján szűrtem a rendelkezésre álló találati listákat. A Scopus esetében „Environmental Science” (=környezettudomány), „Social Science” (társadalomtudomány), „Business, Management and Accounting” (=üzlet, menedzsment és számvitel), „Economics, Econometrics and Finance” (=közgazdaságtan, ökonometria és pénzügy) és „Multidisciplinary” (=multidiszciplináris) kategóriákat választottam ki, amelyekben összesen 260 találat maradt az eredeti találati listából. A WoS második lépcsős szűrése után 171 találat maradt az alábbi kategóriákban: „Hospitality Leisure Sport Tourism” (=vendéglátás, szabadidő, sport-turizmus), „Environmental Science” (=környezettudomány), „Management” (=menedzsment), „Business” (=üzlet), „Multidisciplinary Sciences”

(=multidiszciplináris tudományok), „Humanities Multidisciplinary” (=multidiszciplináris bölcsészettudományok), „Area Studies” (=regionális tanulmányok), „Development Studies” (=fejlesztéskutatás) és „Social Issues” (=társadalmi problémák).

A szűkített találati listákat ezután egy duplumkeresésnek és -szűrésnek vettem alá, így az összefésült adatbázisban összesen 326 cikk maradt. Majd tovább szűkítettem az adatbázist cím és absztrakt alapján, ahol a következő tényezőket vettem figyelembe a találatok kizárásakor:

- a cím nem tartalmazza a „mediterranean”, a „season” vagy a „tourism” szavak egyikét sem, illetve a „mediterranean” helyett konkrét, a mediterrán térségbe tartozó desztinációk sem tűnnek fel a címben,
- a cikk (absztrakt) nem turizmusmegközelítésű, azaz kizárára kerültek azok a településmérnöki, biológiai, hidrológiai és földrajzi témájú cikkek, amelyek a multidiszciplináris kategóriák miatt (pl. Social Issues, Multidisciplinary Sciences, Environmental Sciences) a korábbi szűkítésekkor még bent maradtak a találati listában.

Így összesen 58 cikk maradt a találati listában, amiből 5 további cikk azért került kizárára a végső elemzésből, mert nem voltak elérhetőek teljes szöveggel angol nyelven, illetve 17 cikk azért, mert nem kapcsolódtak szorosan a témához vagy nem nyújtottak információt a kutatási kérdések megválaszolásához. Azaz a végső szintézisbe 36 cikk teljes szöveges elemzése került be, amelynek eredményét a következő fejezetben ismertetem.

3. SLR-szintézis

Mind a Web of Science, mind a Scopus adatbázisból letöltésre került cikkek egy közel 20 éves időszakot ölelnek fel, előbbiek 2003 és 2021 között, míg utóbbiak 2003 és 2023 között kerültek publikálásra.

3.1. ALKALMAZOTT MÓDSZERTANOK

A munkák túlnyomó többsége idősoros adatok elemzésén alapuló, kvantitatív kutatást végzett (FERNÁNDEZ-MORALES 2003, NADAL et al. 2004, AMELUNG et al. 2007, KOZAK et al. 2008, VILCHEZ 2013, SASTRE et al. 2015, DUROTURRIÓN-PRATS 2019, KRABOKOUKIS-POLYZOS 2023). Ezek közt is volt olyan, amely egyszerre több módszertant alkalmazott a primer részhez, hogy összehasonlíthassa az eltérő mérőszámok előnyeit és hátrányait (FERNÁNDEZ-MORALES-MAYORGA-TOLEDANO 2008,

KARAMUSTAFA-ULAMA 2010, CISNEROS-MARTÍNEZ-FERNÁNDEZ-MORALES 2015, DURO 2016, ESTEVE-PEREZ-GARCIA-SANCHEZ 2017, ROSSELLÓ-SANSÓ 2017, SEGOTA-MIHALIC 2018, ESTEVE-PEREZ et al. 2019, FERNÁNDEZ-MORALES-CISNEROS-MARTÍNEZ 2019). Ebből a csoportból kiemelném azt a munkát, amely korábban megpróbált már egy átfogó képet adni a szezonális mérésre alkalmas együttműködésről (KARAMUSTAFA-ULAMA 2010). Ezáltal részben tekinthető jelen cikk előfutárának, azonban a szisztematikus irodalomkutatással készült jelen tanulmány mindenképp meghaladja abban elődjét, hogy nemcsak az egyes idősoros adatokon alapuló mérőszámokat mutatja be, hanem kvalitatív módszertanokat is beemel a szintézisbe. Továbbá, az SLR-módszernek köszönhetően, jelen kutatás bármikor megismételhető a jövőben, ami lehetőséget ad módszertani trendek vizsgálatára.

A vizsgált szakirodalmi források alig egyhatoda épült nagymintás lekérdezésen (kérdőív) alapuló empirikus kutatásra (KOZAK et al. 2008, RUTTY-SCOTT 2010, DEYÀ TORTELLA-TIRADO 2011, RUDEZ et al. 2014, PRÖBSTL-HAIDER et al. 2015, PERLES-RIBES et al. 2021). ZARAGOZÍ és szerzőtársai (2021) kutatócsoportjának a közelmúltban végzett módszertani elemzése a passzív mobiladatok felhasználásával vizsgálta a mediterrán térség turistaingadozását. Elenyésző azon cikkek száma, ahol kvalitatív kutatást hajtottak végre. Ezek lényegében (félig-strukturált) mélyinterjúk, tanulmányutak és terepgyakorlatok eredményeire támaszkodtak (KARYOPOULI-KOUTRA 2012, GIUDICI et al. 2013, AGIUS-BRIGUGLIO 2021).

A módszertani elemzésből látható, hogy a szakirodalom széleskörű eszköztárat sorakoztat fel a turisztikai szezonális mérésre. Azonban túlnyomó többségben vannak a kvantitatív, idősor elemzésen alapuló mutatószámokat alkalmazó munkák. Jelenleg még kevés olyan tanulmány született, amelyben kvalitatív módszertant alkalmazva a jelenség okának mélyebb feltárását igyekeznek megvalósítani.

3.2. MÉRŐSZÁMOK ÖSSZEHASONLÍTÁSA

Mint ahogy az előzőekben említettem, a szakirodalmi áttekintés során számos olyan cikket is találtam, amely nemcsak egy metodikát alkalmazott a szezonális számszerűsítésére, hanem párhuzamosan több mutatószámot is bevont a mérésekbe, ezáltal lehetővé téve az egyes indexek erősségeinek és gyengeségeinek beazonosítását. A leggyakrabban alkalmazott együttműködő a Gini-index, ami az SLR-szintézisbe bevont tanulmányok 40%-ában feltűnik (FERNÁNDEZ-MORALES 2003, NADAL et

al. 2004, FERNÁNDEZ-MORALES-MAYORGA-TOLEDANO 2008, KARAMUSTAFA-ULAMA 2010, CISNEROS-MARTÍNEZ-FERNÁNDEZ-MORALES 2015, SASTRE et al. 2015, DURO 2016, ESTEVE-PEREZ-GARCIA-SANCHEZ 2017, ROSSELLÓ-SANSÓ 2017, SEGOTA-MIHALIC 2018, DURO-TURRIÓN-PRATS 2019, ESTEVE-PEREZ et al. 2019, FERNÁNDEZ-MORALES-CISNEROS-MARTÍNEZ 2019, KRABOKOUKIS-POLYZOS 2023).

A második leggyakrabban használt mérőszám az RME, azaz a relatív marginális hatás (*relative marginal effect*). Ezt a Gini-index dekompozitív alakjából származtatják, mely megmutatja, hogy melyik turistaszegmensek a legkedvezőbbek a szezonális csökkentésre az adott desztinációban (FERNÁNDEZ-MORALES-MAYORGA-TOLEDANO 2008, CISNEROS-MARTÍNEZ-FERNÁNDEZ-MORALES 2015, SEGOTA-MIHALIC 2018, FERNÁNDEZ-MORALES-CISNEROS-MARTÍNEZ 2019). Továbbá még több cikk alkalmazta a Theil-indexet vagy egy abból származtatott mérőszámot (DURO 2016, ROSSELLÓ-SANSÓ 2017) és a variancia koefficiensét (CV) (DURO 2016, DURO-TURRIÓN-PRATS 2019). A gyakorlatban alkalmazott mutatószámok mellett a vizsgált cikkekben még számos egyéb mutató is említésre került a turisztikai szezonális lehetséges mérőszámaként (1. táblázat).

Az eltérő mérőszámok ellenére a tanulmányok egyetértenek abban, hogy célszerű több mutatót alkalmazni egy-egy adott desztináció esetében, amennyiben a rendelkezésre álló adatok ezt lehetővé teszik. Továbbá összetett elemzés készítésének részeként javasolják a népszerű Gini-index, illetve egyéb más mutatók dekompozitív alakjának használatát, így lehetővé válik a kereslet csoportosítása szezonális minták alapján.

Az SLR eredményeként és a nyilvánosan elérhető turisztikai adatok alapján a Balaton szezonális mintázatát a továbbiakban a Gini-index segítségével fogom elemezni. Hangsúlyozni szeretném, hogy ez sem egy mindenekfelett álló módszer, de így lehetőség nyílik az évek közötti összehasonlításra, azaz egy tendencia megfigyelésére a vizsgált régióban (KARAMUSTAFA-ULAMA 2010). A jövőben érdemes lenne, amennyiben az ehhez szükséges adatok is rendelkezésre állnak, az RME kiszámítása is, hogy még pontosabb, célcsoport-specifikus fejlesztési irányokat lehessen megfogalmazni a Balaton térségében.

A Gini-index, ami matematikai értelemben a Lorenz-görbén alapszik, valamilyen gyakorisági eloszlás értékei közötti egyenlőtlenség mértékét

A turisztikai szezonális lehetőség mérőszámai

Mérőszámok	A mérőszámot említő források
The seasonal underutilization factor (szezonális kihasználatlansági tényező)	KARAMUSTAFA-ULAMA 2010
Concentration indices (koncentrációs indexek)	KARAMUSTAFA – ULAMA 2010 DURO-TURRIÓN-PRATS 2019
Amplitude ratios (amplitúdó arányok)	KARAMUSTAFA – ULAMA 2010 DURO-TURRIÓN-PRATS 2019
Similarity indices (hasonlósági indexek)	KARAMUSTAFA-ULAMA 2010 DURO-TURRIÓN-PRATS 2019
The maximal annual utilization factor constrained by seasonality (a szezonális által korlátozott maximális éves kihasználási tényező)	KARAMUSTAFA-ULAMA 2010
Atkinson index (Atkinson-féle index)	DURO-TURRIÓN-PRATS 2019
Seasonality range (a szezonális tartománya)	KARAMUSTAFA-ULAMA 2010 DURO-TURRIÓN-PRATS 2019 KRABOKOUKIS-POLYZOS 2023
Seasonality ratio (a szezonális aránya)	KARAMUSTAFA-ULAMA 2010 SEGOTA-MIHALIC 2018 DURO-TURRIÓN-PRATS 2019 KRABOKOUKIS-POLYZOS 2023
Relative seasonality index (relatív szezonális index)	KRABOKOUKIS-POLYZOS 2023
Seasonality indicator (szezonális indikátor)	NADAL et al. 2004 KARAMUSTAFA-ULAMA 2010 SEGOTA-MIHALIC 2018
Seasonality index (szezonális index)	KARAMUSTAFA-ULAMA 2010 SEGOTA-MIHALIC 2018
Average monthly seasonal factor (átlagos havi szezonális faktor)	ROSSELLÓ-SANSÓ 2017
Peak seasonal factor (főszezonális faktor)	ROSSELLÓ-SANSÓ 2017

Forrás: saját szerkesztés

hivatott számszerűsíteni. Eredetileg a jövedelmi egyenlőtlenségek mérésére használták. A mutatószám 0 és 1 közötti értéket vehet fel, ahol 0 jelöli a teljes egyenlőséget, míg 1 jelöli a teljes egyenlőtlenséget (GINI 1912). A Gini-indexet az alábbi matematikai képlet segítségével számoljuk ki:

$$G = 1 - \sum_{i=1}^{12} (X_i - X_{i-1}) * (Y_i + Y_{i-1})$$

A képlet alapvetően egy teljes év, azaz 12 hónap adatai alapján méri egy térség keresletingadozását, ahol

- i jelöli az adott hónap számát,
- X_i jelöli a hónapok kumulált részesedését a 12 hónap vendégéjszaka számából,
- Y_i jelöli a vendégéjszakák száma alapján növekvő sorrendbe állított hónapok kumulált részesedését az összes vendégéjszakaszámából (MARTON et al. 2017, WILHELM 2023).

A Balaton szezonálisának számszerűsítéséhez szükséges adatokat a KSH-n (Központi Statisztikai Hivatal) elérhető kereskedelmi szálláshelyek vendégforgalmára vonatkozó vendégéjszaka számok jelentették. Fontos megjegyezni, hogy a térségben jelentős mértékű forgalmat bonyolítanak le az egyéb típusú szálláshelyek is, de ezekről nem áll rendelkezésre település szintű havi bontású adatsor, így azokat jelen vizsgálat során nem lehetett figyelembe venni.

4. A Balaton szezonális

Jelen tanulmányt megelőző kutatásokban is alkalmazták a Gini-indexet a Balaton keresletingadozásának mérésére, de ezek általában, vagy csak egy-két településre vonatkoztak, vagy összességében vizsgálták a Kiemelt Üdülőkörzetet. Jelen kutatás aktualitását támasztja alá, hogy a 0,47-es Gini-indexével a Balaton a Tisza-tó után a második

legnagyobb szezonalitást mutató hazai turisztikai régió (SULYOK–MESTER 2014). PALASICS és HINEK (2018) a Balatonfüred példáján keresztül mutatták be, hogy ugyan a főszezon időszaka hosszabbodni kezdett az elmúlt években, a kínálati oldal azonban még fejlesztésre szorul. Gyakran a megfelelő szálláshelykínálat is hiányzik egy egész éves Balaton kialakításához, pedig az nemcsak eszköze, hanem feltétele is a szezonális mérséklésnek (WILHELM 2023).

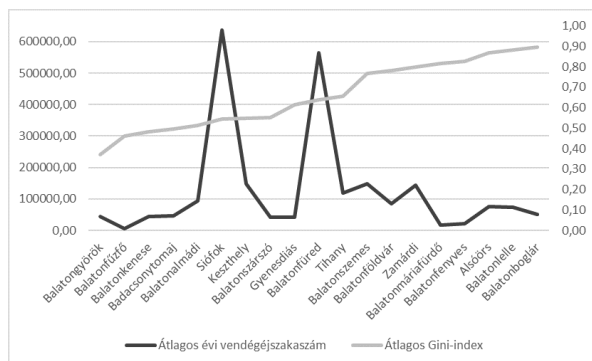
Kutatásomban a kereskedelmi szálláshelyek vendégforgalmát vizsgáltam a 2008-2021 közti időszakban, minden parttal rendelkező település esetében. Mivel az adatszolgáltatás számos településen hiányos, szűréseket alkalmaztam az eredmények értékelése előtt:

- 9 hónapnál kevesebb adatból számolt Gini-indexek kizárása.
- 4 évnél kevesebb Gini-index-szel rendelkező települések kizárása.

Így végül a kezdeti 44 településből 19 eredményeit vettem figyelembe. A vizsgálatban maradt 3 Zala vármegyei (Keszthely, Gyenesdiás, Balatonyörök), 7 Veszprém vármegyei (Badacsonytomaj, Tihany, Balatonfüred, Alsóörs, Balatonalmádi, Balatonfűzfő, Balatonkenese) és 9 Somogy vármegyei (Siófok, Zamárdi, Balatonföldvár, Balatonszárszó, Balatonszemes, Balatonlelle, Balatonboglár, Balatonfenyves, Balatonmárfiafűrdő) település. Az elemzésben nemcsak az egyes települések idősoros adataiban látható trendeket vizsgáltam, hanem azok átlagát is kiszámoltam.

2. ábra

A végső elemzésbe bevont partmenti települések

Forrás: saját szerkesztés a KSH (2023) adatai alapján

Vizsgálatom első lépéseként összevettem a települések átlagos Gini-indexét az átlagos éves vendégforgalmi adatokkal. A 2. ábrán látható, hogy

a vizsgált települések esetében nincs összefüggés az átlagos évi vendégéjszakashám és az átlagos éves szezonális között. Azaz nem jelenthető ki egyértelműen az, hogy a nagyobb vendégforgalmat bonyolító települések keresletingadozása alacsonyabb vagy magasabb lenne a kisebb keresletet kiszolgáló településekhez képest.

A településeket az átlagos Gini-indexük alapján csoportosítottam aszerint, hogy kismértékű ($G < 0,3$), közepesmértékű ($0,3 < G < 0,7$) vagy nagymértékű szezonalitást mutatnak ($G > 0,7$) (2. táblázat). Az első csoportba nem tartozott egyetlen település sem, míg a legtöbb helység (11) a közepes ingadozást mutató csoportba tartozott. A 2. táblázatban kiemelésre került az 5 legnagyobb átlagos évi forgalmat lebonyolító település. Ebből is látszik, hogy a vendégforgalom és a szezonális min-tázat között nincs lineáris összefüggés.

2. táblázat

A települések csoportosítása átlagos évi Gini-index értékük szerint

Kismértékű szezonalitás	Közepesmértékű szezonalitás	Nagymértékű szezonalitás
-	Balatonyörök (0,37) Balatonfűzfő (0,46) Balatonkenese (0,48) Badacsonytomaj (0,49) Balatonalmádi (0,51) Siófok (0,54) Keszthely (0,55) Balatonszárszó (0,55) Gyenesdiás (0,61) Balatonfüred (0,63) Tihany (0,66)	Balatonszemes (0,77) Balatonföldvár (0,78) Zamárdi (0,80) Balatonmárfiafűrdő (0,82) Balatonfenyves (0,83) Alsóörs (0,87) Balatonlelle (0,88) Balatonboglár (0,90)

Forrás: saját szerkesztés a KSH (2023) adatai alapján

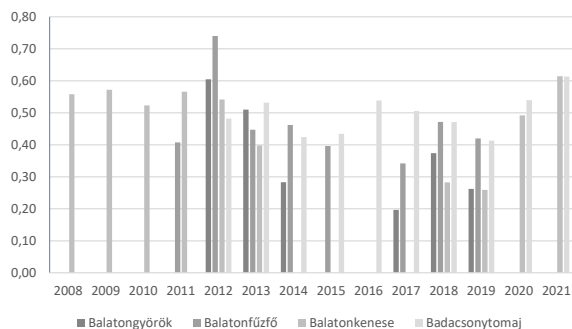
A turisztikai keresletingadozás éves értékeit 2008 és 2021 között vizsgálva elmondható, hogy nincs egyértelmű trend. 2008 óta a partmenti települések szezonális változó mértéket ölt, azonban közös tényezőként jelenik meg, hogy a Covid19-járvány éveiben, 2020-ban és 2021-ben, is nőttek a Gini-indexek, azaz a lezárások a Balaton térségének szezonálisában is megmutatkoznak. A Gini-index évenkénti változását négyes településcsoportokban ábrázoltam a grafikonokon (3., 4., 5., 6. és 7. ábra).

Az adatok igazolják, hogy a turisztikai szezonális napjainkban is komoly gondot okoz a Balaton turisztikai térség településein. A közepes és magas mértéket öltő keresletingadozás komoly gazdasági-, társadalmi- és környezeti problémákhoz vezet, amelyek mielőbbi beavatkozást igényelnek. Ezért fontos, hogy az adatok ismeretében megtörténjenek a szükséges szakpolitikai intézkedések. A jövőben célszerű lehet majd a Covid19 hatásait

is vizsgálni települési szinten: van-e olyan helység, ahol hosszútávú hatásai vannak a lezárásoknak a keresletingadozás tekintetében.

3. ábra

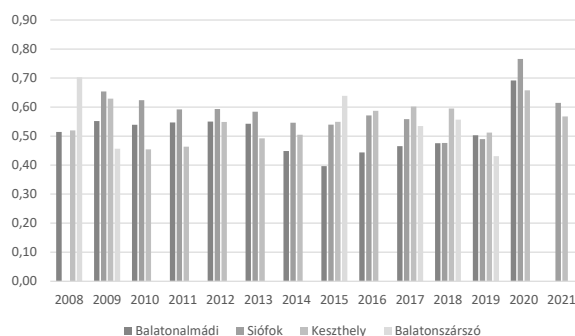
A települések szezonalitása Gini-index alapján (Balatonyörök, Balatonfűzfő, Balatonkenese, Badacsonytomaj)

Forrás: saját szerkesztés a KSH (2023) adatai alapján

4. ábra

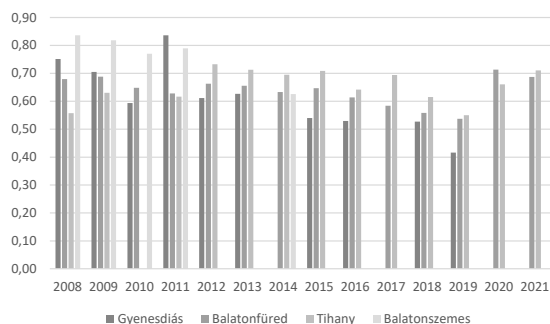
A települések szezonalitása Gini-index alapján (Balatonalmádi, Siófok, Keszthely, Balatonszárszó)

Forrás: saját szerkesztés a KSH (2023) adatai alapján

5. ábra

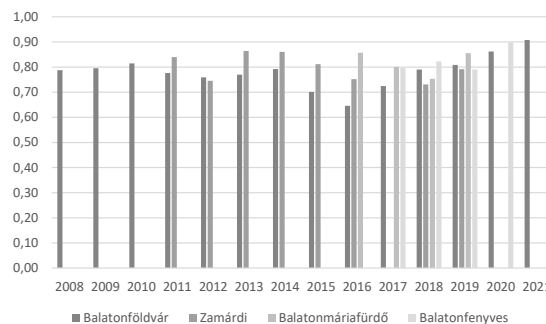
A települések szezonalitása Gini-index alapján (Gyenesdiás, Balatonfüred, Tihany, Balatonszemes)

Forrás: saját szerkesztés a KSH (2023) adatai alapján

6. ábra

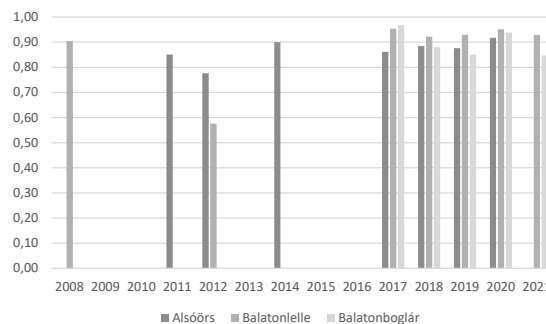
A települések szezonalitása Gini-index alapján (Balatonföldvár, Zamárdi, Balatonmáriafürdő, Balatonfenyves)

Forrás: saját szerkesztés a KSH (2023) adatai alapján

7. ábra

A települések szezonalitása Gini-index alapján (Alsóörs, Balatonlelle, Balatonboglár)

Forrás: saját szerkesztés a KSH (2023) adatai alapján

5. Összegzés

Jelen tanulmány a szisztematikus irodalomkutatás módszertanát alkalmazva, a végső szintézisbe 36 cikket bevonva a mediterrán desztinációk példáján keresztül ismertette a szakirodalomban használt, a kereslet időbeli ingadozását mérő módszertani lehetőségeket. Az SLR eredménye és a rendelkezésre álló adatok alapján a leggyakrabban alkalmazott Gini-index segítségével jelen tanulmány bemutatta a Balaton turisztikai térség turisztikai szezonális alakulását a 2008 és 2021 közötti időszakban.

Összességében elmondható, hogy elenyésző a turisztikai keresletingadozás területén kvalitatív módszertannal történő kutatások száma. Egy-egy térség idősoros adatait leggyakrabban kvantitatív módon elemzik valamilyen együttműködési segítségével. Az SLR-szintézis alapján a Gini-index szembeötlően a legtöbbet használt metodika, amit az ebből származtatott relatív marginális hatás

(RME), majd a Theil-féle mutatószám és variancia koefficiense követ. A szakirodalom egyöntetű véleménye alapján egyik megközelítés sem nevezhető a legjobbnak, mindegyiknek vannak gyengeségei. Ebből kifolyólag a komplexebb eredmények érdekében javasolt egyszerre többféle módszert is használni, amennyiben a rendelkezésre álló adatok ezt lehetővé teszik.

A Balaton térségének települései szezonálisukat tekintve nem homogének. Az átlagos éves Gini-index értékük alapján a legtöbb település közepesmértékű időbeli keresletingadozást mutat. A térség több településén is nagymértékű szezonális mérhető, de nincs kismértékű változékonyságot mutató helység. Továbbá, nem fedezhető fel összefüggés a települések átlagos évi vendégéjszaka száma és az átlagos éves Gini-indexe között. A partmenti települések szezonálisága 2008 óta ingadozik, azonban nem észlelhető egyértelmű tendencia a keresletingadozás alakulásában. Azonban 2020-ban és 2021-ben a Covid19-járvány miatt alkalmazott lezárások, karantén időszakok minden településen növelték a szezonális mértékét az azt megelőző időszakokhoz képest. Mivel a turisztikai keresletingadozás jelensége és az ebből adódó problémák napjainkban is aktuálisak, fontos szakpolitikai intézkedésekre van szükség a Balaton térségében.

A turisztikai szezonális fontos kérdése a tudományos és a turizmuspiaci világnak egyaránt. Az SLR-szintézis során megfogalmazott eredmények könnyen hasznosíthatók a gyakorlati életben a világ bármely turisztikai desztinációjában. Jelen tanulmány egyedülálló abban, hogy nemcsak kvantitatív, hanem kvalitatív módszertanokat is felsorakoztatott, ezzel átfogó képet adva a témakör kutatási lehetőségeiről. Továbbá, eddig kizárólagos munka abban a tekintetben is, hogy több település szezonális mintázatát mutatja be a Balaton Kiemelt Üdülőkörzetben, így lehetővé téve a települések nemcsak idősoros, önmagukkal történő, hanem egymással való összehasonlítását is.

Köszönetnyilvánítás

A Kulturális és Innovációs Minisztérium ÚNKP-23-3-I kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból finanszírozott szakmai támogatásával készült.

Felhasznált irodalom

AGIUS, K. – BRIGUGLIO, M. (2021): Mitigating seasonality patterns in an archipelago: the role of ecotourism. *Maritime Studies*. 20(4). pp. 409–421. <https://doi.org/10.1007/s40152-021-00238-x>

ALLCOCK, J. B. (1989): *Seasonality, tourism marketing and management handbook*. Prentice Hall.

AMELUNG, B. – NICHOLLS, S. – VINER, D. (2007): Implications of global climate change for tourism flows and seasonality. *Journal of Travel Research*. 45(3). pp. 285–296. <https://doi.org/10.2167/jost549.0>

BARON, R. (1999): The Measurement of Seasonality and its Economic Impacts. *Tourism Economics*. 5(4). pp. 437–458. <https://doi.org/10.1177/135481669900500409>

BAUM, T. (1999): Seasonality in Tourism: Understanding the Challenges. *Tourism Economics*. 5(1). pp. 5–8. <https://doi.org/10.1177/135481669900500101>

BUDAY-SÁNTHA A. (2007): *A Balaton-régió fejlesztése. Development Issues of the Balaton Region*. Saldo Pénzügyi Tanácsadó és Informatikai Zrt., Budapest.

BUTLER, R. W. (2001): Seasonality in tourism: Issues and implications. In: Baum, T. – Lundtorp, S. (eds): *Seasonality in tourism*. pp. 5–22. <https://doi.org/10.1108/eb058278>

BUTLER, R. W. (1994): Seasonality in Tourism: Issues and Problems. In: Seaton, A. (ed): *Tourism: The State of the Art*. Chichester: Wiley. pp. 332–340.

BUTLER, R. W. – MAO, B. (1997): Seasonality in Tourism: Problems and Measurement. In: Murphy, P. (ed): *Quality Management in Urban Tourism*. Chichester: Wiley. pp. 9–23.

CISNEROS-MARTÍNEZ, J. D. – FERNÁNDEZ-MORALES, A. (2015): Cultural tourism as tourist segment for reducing seasonality in a coastal area: the case study of Andalusia. *Current Issues in Tourism*. 18(8). pp. 765–784. <https://doi.org/10.1080/13683500.2013.861810>

DEYA TORTELLA, B. – TIRADO, D. (2011): Hotel water consumption at a seasonal mass tourist destination. The case of the island of Mallorca. *Journal of Environmental Management*. 92(10). pp. 2568–2579. <https://doi.org/10.1016/j.jenvman.2011.05.024>

DIESTE, M. – PANIZZOLO, R. – GARZA-REYES, J. A. (2021): A systematic literature review regarding the influence of lean manufacturing on firms' financial performance. *Journal of Manufacturing Technology Management*. 32(9). pp. 101–121. <https://doi.org/10.1108/JMTM-08-2020-0304>

DURO, J. (2016): Seasonality of hotel demand in the main Spanish provinces: Measurements and decomposition exercises. *Tourism Management*. 52. pp. 52–63. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2015.06.013>

- DURO, J. A. – TURRIÓN-PRATS, J. (2019): Tourism seasonality worldwide. *Tourism Management Perspectives*. 31. pp. 38–53. <https://doi.org/10.1016/j.tmp.2019.03.010>
- ESTEVE-PEREZ, J. – GARCIA-SANCHEZ, A. (2017): Characteristics and consequences of the cruise traffic seasonality on ports: the Spanish Mediterranean case. *Maritime Policy and Management*. 44(3). pp. 358–372. <https://doi.org/10.1080/03088839.2017.1295326>
- ESTEVE-PEREZ, J. – GARCIA-SANCHEZ, A. – MUÑOZ-PAUPIE, A. (2019): Cruise Traffic Seasonality Patterns in the Western Mediterranean and the Adriatic Sea: A Challenge to Port Operators. *Coastal Management*. 47(4). pp. 362–386. <https://doi.org/10.1080/08920753.2019.1612701>
- FERNÁNDEZ-MORALES, A. (2003): Decomposing seasonal concentration. *Annals of Tourism Research*. 30(4). pp. 942–956. [https://doi.org/10.1016/S0160-7383\(03\)00090-2](https://doi.org/10.1016/S0160-7383(03)00090-2)
- FERNÁNDEZ-MORALES, A. – CISNEROS-MARTÍNEZ, J. D. (2019): Seasonal Concentration Decomposition of Cruise Tourism Demand in Southern Europe. *Journal of Travel Research*. 58(8). pp. 1389–1407. <https://doi.org/10.1177/0047287518802094>
- FERNÁNDEZ-MORALES, A. – MAYORGA-TOLEDANO, M. (2008): Seasonal concentration of the hotel demand in Costa del Sol: A decomposition by nationalities. *Tourism Management*. 29(5). pp. 940–949. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2007.11.003>
- GINI, C. (1912): Variabilità e mutabilità. Reprinted in: Pizzetti, E. – Salvemini, T. (eds) (1955): *Memorie di metodologica statistica*. Libreria Eredi Virgilio Veschi, Roma.
- GIUDICI, E. – MELIS, C. – DESSI, S. – FRANCINE POLLNOW GALVAO RAMOS, B. (2013): Is intangible cultural heritage able to promote sustainability in tourism? *International Journal of Quality and Service Sciences*. 5(1). pp. 101–114. <https://doi.org/10.1108/17566691311316275>
- KARAMUSTAFA, K. – ULAMA, S. (2010): Measuring the seasonality in tourism with the comparison of different methods. *EuroMed Journal of Business*. 5(2). pp. 191–214. <https://doi.org/10.1108/14502191011065509>
- KARYOPOULI, S. – KOUTRA, C. (2012): Cyprus as a winter destination: An exploratory study. *Tourism Analysis*. 17(4). pp. 495–508. <https://doi.org/10.3727/108354212X13473157390803>
- KOZAK, M. – GNOTH, J. – ANDREU, L. – GAREU-VADELL, J. B. – BORJA-SOLÉ, L. (2008): Golf in mass tourism destinations facing seasonality: A longitudinal study. *Tourism Review*. 63(2). pp. 16–24. <https://doi.org/10.1108/16605370810883914>
- KRABOKOUKIS, T. – POLYZOS, S. (2023): Analyzing the Tourism Seasonality of the Mediterranean Countries. *Journal of the Knowledge Economy*. 15. pp. 8053–8076. <https://doi.org/10.1007/s13132-023-01129-8>
- LENGYEL M. (2004): *A turizmus általános elmélete*. Budapest.
- LENGYEL M. (1995): *A balatoni turizmus fejlesztési koncepciója*. KIT Képzőművészeti Kiadó, Budapest.
- MARTON G. – CSAPÓ J. – HINEK M. – KISS R. (2017): Pécs turizmusának vizsgálata a turisztikai szezonális tükrében a Gini-index segítségével. *Területfejlesztés és innováció*. 11(1). pp. 3–11.
- MOHER, D. – LIBERATI, A. – TETZLAFF, J. – ALTMAN, D. G. (2009): Preferred reporting items for systematic reviews and meta-analyses: The PRISMA statement. *PLoS Med*. 6(7). e1000097. <https://doi.org/10.1371/journal.pmed.1000097>
- NADAL, J. R. – FONT, A. R. – ROSSELLÓ, A. S. (2004): The economic determinants of seasonal patterns. *Annals of Tourism Research*. 31(3). pp. 697–711. <https://doi.org/10.1016/j.annals.2004.02.001>
- PALASICS P. – HINEK M. (2018): Még mindig hat hét a Balaton? A szezonális alakulása és mérséklésének lehetőségei Balatonfüred példáján. *Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok*. 3(4). pp. 19–32.
- PERLES-RIBES, J. – MORENO-IZQUIERDO, L. – TORREGROSA, T. – RAMÓN-RODRÍGUEZ, A. B. (2021): Satisfaction, seasonality and tourist expenditure in consolidated tourist destinations. *Anatolia-International Journal of Tourism and Hospitality Research*. 32(3). pp. 489–500. <https://doi.org/10.1080/13032917.2021.1901752>
- PRÖBSTL-HAIDER, U. – HAIDER, W. – WIRTH, V. – BEARDMORE, B. (2015): Will climate change increase the attractiveness of summer destinations in the European Alps? A survey of German tourists. *Journal of Outdoors Recreation and Tourism*. 11. pp. 44–57. <https://doi.org/10.1016/j.jort.2015.07.003>
- ROSSELLÓ, J. – SANSÓ, A. (2017): Yearly, monthly and weekly seasonality of tourism demand: A decomposition analysis. *Tourism Management*. 60(1). pp. 379–389. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2016.12.019>
- RUDEZ, H. N. – SEDMAK, G. – VODEB, K. – BOJNEC, S. (2014): Season-oriented Destination Positioning for Visitors in the Mediterranean. *Društvena Istraživanja*. 23(4). pp. 661–679. <https://doi.org/10.5559/di.23.4.06>

- RUTTY, M. – SCOTT, D. (2010): Will the Mediterranean become „Too Hot” for tourism? A reassessment. *Tourism and Hospitality, Planning and Development*. 7(3). pp. 267–281. <https://doi.org/10.1080/1479053X.2010.502386>
- SASTRE, M. A. G. – HORMAECHE, M. A. – VILLAR, M. T. (2015): Are regional political decisions the key element in reducing seasonal variation in tourism? The case of the Balearic Islands. *Tourism Economics*. 21(6). pp. 1207–1219. <https://doi.org/10.5367/te.2015.0519>
- SEGOTA, T. – MIHALIC, T. (2018): Elicitation of tourist accommodation demand for counter-seasonal responses: Evidence from the Slovenian Coast. *Journal of Destination Marketing & Management*. 9. pp. 258–266. <https://doi.org/10.1016/j.jdmm.2018.02.002>
- SULYOK J. – MESTER T. (2014): A magyarországi turizmus szezonálisága. A kereskedelmi szálláshelyek vendégforgalma. *Turizmus Bulletin*. 16(3-4). pp. 85–92.
- VILCHEZ, J. (2013): Destination and seasonality valuations: a quantile approach. *Tourism Economics*. 19(4). pp. 835–853. <https://doi.org/10.5367/te.2013.0297>
- WILHELM R. (2021): Se veled, se nélkülöd. Balatonlelle és Balatonboglár hosszú távú gazdasági fejlődése. In: Pelles M. – Jakopánecz E. – Kaposi Z. (szerk.): Úton a jövőbe. Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Kar, Pécs. pp. 69–84.
- WILHELM R. (2023): A balatoni szezonális mértéke és mérséklése Balatonboglár és Balatonlelle példáján. *Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok*. 8(2). pp. 96–110. <https://doi.org/10.15170/TVT.2023.08.02.07>
- ZARAGOZÍ, B. – TRILLES, S. – GUTIÉRREZ, A. (2021): Passive mobile data for studying seasonal tourism mobilities: An application in a mediterranean coastal destination. *ISPRS International Journal of Geo-Information*. 10(2). <https://doi.org/10.3390/ijgi10020098>

Internetes források

- KSH (2023): *Kereskedelmi szálláshelyek vendégforgalma. Magyarország kereskedelmi szálláshelyei*. <https://statinfo.ksh.hu/Statinfo/haViewer.jsp> Letöltve: 2023. október 21.

Beérkezett/Received – 28 May 2024
Elfogadva/Accepted – 10 November 2024